

KS. ANDRZEJ RUTKOWSKI

CHARYTOLOGIA LITURGICZNA PSALMU 118 (117) W UROCZYŚCOCI, ŚWIĘTA I WSPOMNIENIA ŚWIĘTYCH PASTERZY

Rok liturgiczny to czas łaski i łaska czasu zarazem. To czas uobecniania łaski, jej przeżywania, przyjmowania oraz wprowadzania w życie jej owoców. To czas przekazu charytologii, nauki o łasce. Charytologię tę poprzez jej związek z tekstami liturgii, ich umiejscowieniem w liturgii i znaczeniem można nazwać charytologią liturgiczną.

Charytologia roku liturgicznego to przede wszystkim – w myśl nauczania II Soboru Watykańskiego – charytologia poszczególnych okresów liturgicznych: „Z biegiem roku Kościół odsłania całe misterium Chrystusa, począwszy od wcielenia i narodzenia aż do wniebowstąpienia, do dnia Pięćdziesiątnicy oraz do oczekiwania błogosławionej nadziei i przyjścia Pana” (KL 102). To także nauka o łasce podczas uroczystości, świąt i wspomnień świętych i błogosławionych Pańskich. To nauka i przeżywanie daru łaski w świętych, poprzez i dzięki nim oraz we wspólnocie z nimi.

Psalm 118 (117) w odpowiednich fragmentach w formule psalmu responsoryjnego podczas Liturgii słowa występuje pośród tekstów wspólnych o świętych Pasterzach¹. Łącznie pośród tych tekstów wspólnych Liturgii słowa znalazło się jedenaście różnych psalmów w postaci psalmów responsoryjnych. Należą do nich w kolejności występowania w *Lekcjonarzu mszalnym* następujące psalmy (oczywiście w odpowiednich fragmentach): 106 (105), 16 (15), 89 (88), 40 (39), 96 (95), 117 (116), 23 (22), 110 (109), 119 (118), 118 (117) i 67 (66). Zdarza się, że ten sam psalm powraca po kilku różnych czytaniach mszalnych, jak Ps 96 (95), który pojawia się po pięciu różnych czytaniach Liturgii słowa o świętych Pasterzach, inne powracają w ten sposób cztery,

Ks. dr ANDRZEJ RUTKOWSKI – Katedra Teologii Liturgii w Instytucie Homiletyki i Liturgii na Wydziale Teologii KUL; adres do korespondencji – e-mail: andrut@kul.pl

¹ *Lekcjonarz mszalny*. T. 6. Poznań: Pallottinum 2004 s. 138*.

trzy czy dwa razy, natomiast, co ciekawe, Ps 118 (117) występuje w ten sposób tylko raz.

1. ŁASKA POSŁUGI I POJEDNANIA

Bóg obdarza łaską pojednania i przychylności, a łaska posługi to szczególny znak działania Boga w nas². Psalm 118 (117) w formule psalmu sponsoryjnego pośród tekstów wspólnych o Świętych Pasterzach następuje po czytaniu z Drugiego Listu świętego Pawła Apostoła do Koryntian (nr 114 czytania) w postaci wierszy 14-20 rozdziału 5. Fragment ten streszczono słowami z wiersza 18: „Bóg zlecił nam posługę jednania”³. To nauka o łasce Boga w dziele Jego miłości. Miłość ta ujawnia się w solidarności, śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa za wszystkich. Dzięki tej łasce poznajemy Chrystusa w Jego dziele zbawienia oraz osiągamy z Nim zjednoczenie. Przez łaskę dokonuje się zarazem odkupienie, odnowienie wszystkiego i stworzenie na nowo w Chrystusie, zwłaszcza przez chrzest. Naszą odpowiedzią na łaskę może być poświęcenie i oddanie siebie Bogu. To łaska przynagła do działania i posługiwania⁴.

W rzeczywistości pojednania łaskę określa się zasadą życia, nowym rodzajem egzystencji. To pojednanie obustronne. Obejmuje ono usunięcie przez Boga przeszkód na drodze do Niego, a zarazem dar Jego przebaczenia. Pojednanie to uwrażliwienie nas na działanie Boga. Pojednanie zobowiązuje również do głoszenia słowa łaski, słowa zbawienia oraz upoważnia do występowania w imieniu samego Boga. W ten sposób Bóg łaskę pojednania ze sobą ofiarowuje i zarazem zadaje⁵.

W praktyce Ps 118 (117) w *Lekcjonarzu mszalnym* dla diecezji polskich przeznaczono na wspomnienia trzech świętych Pasterzy, przy czym wszyscy trzej to prezbiterzy i zakonnicy. Pierwsze to obchodzone 15 marca w archidiecezjach krakowskiej i warszawskiej oraz w diecezji warszawsko-praskiej

² J. B u x a k o w s k i. *Antropologia nadprzyrodzona*. Cz. 1: *Łaska i człowiek*. Pelplin: Wydawnictwo WSD Diecezji Chełmińskiej 1982 s. 39-40; G. G r e s h a k e. *Wprowadzenie do nauki o łasce*. Kraków: Wydawnictwo WAM 2005 s. 50-51; H. d e L u b a c. *O naturze i łasce*. Kraków: Wydawnictwo „Znak” 1986 s. 56-57.

³ *Lekcjonarz mszalny* t. 6 s. 137*-138*.

⁴ H. F r o s. *Wprowadzenie do Mszy o świętych*. Cz. 3. Warszawa: ATK 1982 s. 222-223; *Komentarze biblijne do czytań mszalnych. Rok B*. Red. S. Łach. Lublin: TN KUL 1981 s. 105-106.

⁵ F r o s. *Wprowadzenie do Mszy cz. 3* s. 224; *Komentarze biblijne do czytań mszalnych. Rok C*. Red. S. Łach. Lublin: TN KUL 1981 s. 39.

wspomnienie św. Klemensa Marii Hofbauera, prezbitera⁶, którego życie i działalność określa się jako głoszenie królestwa łaski⁷. Klemens Maria Hofbauer to ziemczony Czech urodzony na Morawach w 1751 r. Ze słowiańska nazywany Dworzakiem (czeskie Klement Maria Dvořák). Jak się uważa, swoje życie w duchu posługi mógł kształtować już podczas nauki w gimnazjum w Klosterbrück, gdzie poprzez pełnienie rozmaitych posług w tamtejszym klasztorze zdobywał fundusze na opłaty za naukę. Posługę jednania oraz głoszenia łaski i odkupienia dopełnił w Zgromadzeniu Najświętszego Odkupiciela (redemptorystów), do którego wstąpił w Rzymie, a w 1785 r., mając 34 lata, otrzymał święcenia prezbitera. Posługiwanie dziełu pojednania i łaski poprowadziło go z Rzymu, poprzez Wiedeń i Kraków, aż do Straslund na Pomorzu Szwedzkim. W latach 1787-1808 pracował w Warszawie w kościele św. Benona na Starym Mieście, zwłaszcza pośród cudzoziemców. To pierwszy redemptorysta w Polsce oraz głosiciel łaski odkupienia i pojednania w charyzmacie redemptorystów. Ducha posługi zawsze łączył z funkcją wikariusza generalnego Zgromadzenia na kraje północne i innymi funkcjami przełożeńskimi. Swoją posługę spełniał z oddaniem na ambonie oraz w konfesjonale. Jego sposób działania i głoszenia wiary przyrównywano do tzw. nieustannej misji. Celem głoszenia i nauczania łaski wiary oraz zaradzania ignorancji religijnej zakładał szkoły oraz zbierał środki na ratowanie ubogich. W Warszawie założył nowicjat redemptorystów. Podczas wyjazdów do Niemiec, Szwajcarii i Francji poszukiwał miejsc na założenie nowych placówek Zgromadzenia. W Wiedniu poprzez swoją posługę oddziaływał na wiele wybitnych osób, również spośród Polonii. Zmarł 15 marca 1820 r. w wieku 69 lat. Beatyfikacji dostąpił w 1888 r. za sprawą Leona XIII, a kanonizowany został w 1904 r. przez św. Piusa X⁸. Jego wspomnienie przypada w dzień śmierci – 15 marca. Umiejscowienie Ps 118 (117) we wspomnienie tego świętego pozostaje w interesującej korelacji z okresem przygotowania paschalnego w Wielkim Poście.

Drugi dzień spośród obchodów liturgicznych świętych Pasterzy, w którym wykorzystuje się Ps 118 (117), to obchodzone 18 lipca we wszystkich diecezjach Polski wspomnienie św. Szymona z Lipnicy, prezbitera⁹. Aktualność jego postaci i wspomnienia oraz posługi wobec Bożego planu zbawienia w szczególny sposób wzmocniła w 2007 r. jego kanonizacja w Rzy-

⁶ *Lekcjonarz mszalny* t. 6 s. 14 nr 88.

⁷ *Mszal rzymski dla diecezji polskich*. Poznań: Pallottinum 1986 s. 31'.

⁸ F r o s. *Wprowadzenie do Mszy* cz. 1 s. 217-219.

⁹ *Lekcjonarz mszalny* t. 6 s. 27 nr 224.

mie¹⁰. Głoszenie przezeń Ewangelii ze szczególnym naciskiem określa się jako łaskę¹¹. Ta łaska posługi i pojednania owocowała i rozwijała się w tym-że świętym poprzez jego życie i przynależność do zakonu tzw. obserwantów, w Polsce od pewnego czasu nazywanych bernardynami. Urodził się w Lipnicy koło Bochni około 1438-1440 r. Na podstawie zachowanego rękopisu z kopią średniowiecznych kazań można powiedzieć, że od samego początku życia zakonnego szczególnie interesowało go głoszenie słowa Bożego. Podkreśla się jego gorliwość w posłudze kaznodziei. Pełnił ją w klasztorze na Stradomiu w Krakowie, zyskując duże uznanie w środowisku akademickim, do którego wcześniej należał. Był przełożonym konwentu w Tarnowie. Żywo uczestniczył w charyzmacie posługi swojego zakonu. W 1472 r. brał udział w przeniesieniu ciała św. Bernardyna ze Sieny oraz w charakterze delegata w kapitule ogólnozakonnej w Pawii w 1474 r. Wybrano go również na delegata na kapitułę prowincjalną w Kole, ale nie wziął w niej udziału z powodu choroby. Pielgrzymował do Rzymu i Ziemi Świętej. Tradycja zakonna utrzymuje, że pełnił także funkcję spowiednika królewskiego oraz mistrza nowicjuszków. Zmarł 18 lipca 1482 r. w Krakowie w wieku około 44 lat. Od śmierci towarzyszyło mu opinia świętości, a tzw. podniesienia relikwii dokonano w 1488 r. Beatyfikowany został w 1685 r. przez Innocentego IX¹², a kanonizowany – jak już wspomniano – w 2007 r. przez Benedykta XVI.

Trzecie wspomnienie, w którym używa się Ps 118 (117), to obchodzone 23 października w całym Kościele powszechnym wspomnienie św. Jana Kapistrana, prezbitera¹³, który był duchowym ojcem św. Szymona z Lipnicy. Św. Jan Kapistran urodził się w 1386 r. w Capestrano w prowincji Aquila we Włoszech. Pochodził z bogatej rodziny barona i odbył studia prawnicze w Perugii. Łaski posługi i jednania doznał podczas spełniania funkcji doradcy na dworze króla Neapolu oraz sędziego w Perugii. Swoje nawrócenie i zmianę życia przeżył w 1415 r. podczas niewoli i uwięzienia. W tym czasie podjął decyzję o zerwaniu zawartego, a niedopełnionego małżeństwa oraz wstąpieniu w Perugii do zakonu obserwantów. W tym zakonie od 1417 r. przez czterdzieści lat spełniał, z imieniem Jezusa na ustach, przede wszystkim posługę kaznodziei. Wędrował przez wszystkie niemal kraje Europy. Otaczał się gronem franciszkańskiej braci. Budził sumienia, gorliwość wiary

¹⁰ Benedykt XVI. *Święci to arcydzieła Bożej Mądrości* [3 VI 2007]. „L’Osservatore Romano” (wyd. polskie) 28:2007 nr 7-8 s. 37-38.

¹¹ *Mszal rzymski* s. 121’.

¹² Fros. *Wprowadzenie do Mszy* cz. 3 s. 58-59; Cz. Gniecki. *Św. Szymon z Lipnicy*. „L’Osservatore Romano” (wyd. polskie) 28:2007 nr 6 s. 51.

¹³ *Lekcjonarz mszalny* t. 6 s. 37, 375-376.

i liczne powołania. Dużo czasu poświęcał także spowiadaniu i zakładaniu dzieł miłosierdzia, zwłaszcza szpitali. W samym zakonie pracował nad jego odrodzeniem przy zachowaniu jedności. Od papieża uzyskał dla obserwantów zgodę na uniezależnienie od franciszkanów konwentualnych. Wizytował placówki w Ziemi Świętej i Niderlandach. Rozszerzył działalność zakonu poza Alpy. Zasłużył się w staraniach na rzecz kanonizacji św. Bernardyna ze Sieny w 1450 r. Do pracy w Austrii przybył na wezwanie cesarza. Głosił kazania w Wiedniu i Wiener Neustadt. Działał na pograniczu Czech i Moraw oraz w Bawarii, Turyngii i na Śląsku. Głosił kazania na rynku w Krakowie. Przyczynił się do nawróceń i przywracał zgodę. Podejmował zadania w sprawach publicznych. Był doradcą i legatem papieża Eugeniusza IV i pośrednikiem w sporze przy następstwie tronu w Neapolu. Łagodził napięcia między Madiolanem a Bazyleą i na Sycylii. Obok kazań pozostawił po sobie obszerną korespondencję. W stanie wyczerpania trudami zmarł 23 października 1454 r. w wieku 68 lat w Ilok nad Dunajem. Otrzymał tytuł apostoła zjednoczenia Europy po schizmie zachodniej. Kanonizacji dostąpił w 1690 r.¹⁴

Psalm 118 (117) może występować bezpośrednio podczas Liturgii słowa przede wszystkim w święta świętych Pasterzy oraz przy podniesieniu wspomnień do rangi święta. W dni o randze uroczystości można go wybrać ze słusznych racji w miejsce innego psalmu responsoryjnego. We wspomnieniu może wystąpić z racji wyjątkowych, zwłaszcza duszpasterskich¹⁵. Podniesienie wspomnienia do rangi święta lub uroczystości przysługuje na podstawie zasad kalendarzy partykularnych poszczególnym miejscowościom, danemu kościołowi, zakonowi lub zgromadzeniu, diecezji, regionowi, prowincji, narodowi lub większemu terytorium¹⁶.

Ponadto Ps 118 (117) w bogactwie Liturgii słowa o świętych Pasterzach może być zastosowany we Mszy w rocznicę święceń. Tym samym podczas jubileuszu święceń osoba, życie i działalność jubilata jawi się w perspektywie powołania do świętości, do przyjmowania świadectwa świętych Pasterzy, także w przeżywaniu trudów i niepowodzeń¹⁷.

¹⁴ Fros. *Wprowadzenie do Mszy cz. 2* s. 380-381.

¹⁵ *Wstęp 3. W: Lekcjonarz mszalny t. 6* s. 7.

¹⁶ *Ogólne normy roku liturgicznego i kalendarza* 59, I, 4a, c, d; II, 8a, c, d, e, f. W: *Mszal rzymski* s. [73]-[74].

¹⁷ *Obrzędy błogosławieństw dla diecezji polskich. Cz. 2.* Katowice 2001: Księgarnia św. Jaka s. 315, 321.

2. ŁASKA DOBROCIĄ BOGA

Łaska to dar dobroci Boga¹⁸. W uroczystości, święta i wspomnienia świętych Pasterzy uczestnicy Liturgii słowa podejmują w formie refrenu parafrazę słów z pierwszego wiersza Psalmu 118 (117): „Dziękujcie Panu, bo nasz Pan jest dobry”¹⁹. Słowa te nie pojawiają się już potem w zwrotkach psalmu responsoryjnego. Charytologię ukazuje zwłaszcza druga część refrenu, a zarazem jego centrum: „nasz Pan jest dobry”. To rodzaj motywacji i równocześnie wyznania. W takiej formule psalmu responsoryjnego termin „łaska” bezpośrednio nie występuje, ale nawiązuje do niego wyznanie dobroci Boga i Jego bliskości. Tym samym wyznanie to oznacza rozpoznanie Boga i Jego przyjęcie. Oznacza uznanie bóstwa Jezusa Chrystusa. To doświadczenie dobroci Boga pozostaje doświadczeniem w teraźniejszości, ale na podstawie skutków z przeszłości oraz w perspektywie przyszłości. Tym samym łaską można nazwać również obietnice Boga oraz ich spełnianie w przyszłości. W rzeczy samej łaska (hebr. *hésed*) oznacza wierność Boga wobec swego ludu. Wierność ta odznacza się hojnością. Wyraża się w przykładaniu Boga do Jego ludem oraz w przyjaźni z Nim i jej zawieraniu, a także w dobroci i pomocy tym, którzy należą do ludu Bożego oraz Bogu zaufali. To w szczególności w Jezusie Chrystusie dar łaski dobroci otrzymuje swoją pełnię. W Jezusie Chrystusie łaska dobroci to łaska Jego Ojca wobec ludzi i łaska Jego samego od Ojca. Obok wierności Boga łaska w Jezusie Chrystusie otrzymuje także imię pełni miłości. Ojcowie Kościoła łaskę Boga utożsamiali także z objawianiem Jego chwały. Przez takie znaczenie łaski przewija się nade wszystko związek Ps 118 (117) z Paschą Izraela oraz z jego zastosowaniem przy picciu czwartego kielicha podczas wieczerzy paschalnej²⁰.

W Liturgii słowa poprzez Ps 118 (117) przeważa utożsamianie łaski z dobrocią Boga. To łaska paschalna i dobroć paschalna. To łaska i dobroć z misterium i w misterium paschalnym Jezusa Chrystusa, Jego wcielenia, męki, śmierci, zmartwychwstania i uwielbienia. Poprzez Ps 118 (117) uroczystości, święta i wspomnienia świętych Pasterzy stają się szczególnie bliskie szeregu dniom znamionym dla misterium paschalnego. Utożsa-

¹⁸ Buxakowski. *Antropologia nadprzyrodzona* s. 50-51; de Lubac. *O naturze i łasce* s. 45-46; Greshake. *Wprowadzenie do nauki o łasce* s. 87-88.

¹⁹ *Lekcjonarz mszalny* t. 6 s. 138*.

²⁰ Jan Paweł II. *Psalm 118 – pieśń radości i zwycięstwa* [5 XII 2002]. „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie) 23:2002 nr 4 s. 44.

mienie łaski z dobrocią Boga na wieki powraca w Ps 118 (117) zwłaszcza podczas wykonywania zwrotek psalmu responsoryjnego Liturgii słowa Wigilii Paschalnej, Mszy w dzień Niedzieli Wielkanocy, piątku i soboty w oktawie Wielkanocy oraz IV Niedzieli Wielkanocy w roku B. Psalmem tym można także zastąpić każdy inny psalm responsoryjny w okresie wielkanocnym²¹. Związek łaski z paschalną dobrocią Boga Ps 118 (117) uwydatnia ponadto poprzez sam refren, a potem także w zwrotce psalmu responsoryjnego w Liturgii słowa czwartku XXIV tygodnia zwykłego²². Już w samym refrenie psalmu responsoryjnego związek łaski z paschalną dobrocią Boga można zauważyć w Liturgii słowa jednej z nowych Mszy o Najświętszej Maryi Pannie (przy czytaniu nr 13 w ramach dodatku)²³. W Liturgii słowa II Niedzieli Wielkanocy łaska łączy się ponadto z miłosierdziem poprzez refren tegoż Psalmu na kanwie wiersza 1: „Dziękujcie Panu, bo jest miłosierny”²⁴. To znaczenie łaski poszerza również obecność Ps 118 (117) w Liturgii słowa podczas Mszy wotywniej o Tajemnicy Krzyża świętego (przy czytaniach nr 1, 7 i 9). Co ciekawe, wyznanie łaski miłosierdzia pojawia się w perspektywie obecności w zwrotkach psalmu responsoryjnego tematyki cierpienia, ucisku, osaczenia, uderzenia, pchnięcia, upadku itp.²⁵

Poprzez Ps 118 (117) w Liturgii słowa we wspomnienie św. Klemensa Marii Hofbauera jest przywoływana tematyka dobroci Boga i Jego Opatrzności. Hofbauer urodził się w licznej rodzinie rzeźnika i w wieku siedmiu lat doświadczył śmierci ojca, a wychowanie zawdzięczał matce. Współdziałanie z dobrocią Boga podejmował początkowo poprzez pracę jako piekarz u norbertanów w Klosterbrück oraz w Wiedniu. Obecnie jako święty jest jednym z patronów piekarzy, a akcje dobroczynne niektórych środowisk piekarzy nazywa się rozdawnictwem „Chleba świętego Klemensa”. Sam święty przejawów dobroci Boga mógł upatrywać także w pomocy ze strony bogobojnych sióstr von Maul podczas swoich studiów na uniwersytecie²⁶.

Dzięki Ps 118 (117) w liturgii wspomnienia św. Szymona z Lipnicy łaskę i znak dobroci Boga można dostrzec w postaci niemal pokolenia świętych i błogosławionych w Polsce w wieku XV. Łączyło się z religijnym odnowieniem i wprost żywołem budzenia powołań zakonnych wskutek dział-

²¹ *Lekcjonarz mszalny*. T. 2. Poznań: Pallottinum 1973 s. 248, 252, 267, 270, 326-327, 441.

²² *Lekcjonarz mszalny*. T. 5. Poznań: Pallottinum 1975 s. 36-37.

²³ *Lekcjonarz do Mszy o Najświętszej Maryi Pannie*. Poznań: Pallottinum 1998 s. 223.

²⁴ *Lekcjonarz mszalny* t. 2 s. 272-273, 275, 278-279.

²⁵ *Lekcjonarz mszalny*. Poznań: Pallottinum 1977 s. 410, 418, 422 (T. 7).

²⁶ F r o s. *Wprowadzenie do Mszy* cz. 1 s. 217-218.

ności w tym czasie w Polsce św. Jana Kapistrana²⁷. Niedawna kanonizacja ukazała działanie łaski w św. Szymonie poprzez jego udział w bogactwie Chrystusa. Kanonizacja uwydatniła dar przyjaźni z Chrystusem, świadectwo świętego wobec świętości, dobroci i prawdy Boga oraz łaskę wytrwałej i czynnej miłości do Chrystusa²⁸.

Łaskę dobroci i bliskości Boga w dynamizmie działalności świętego Pasterza oraz siłę jego oddziaływania uwydatnia również wspomnienie św. Jana Kapistrana²⁹.

3. ŁASKA RADOŚCI, ZWYCIĘSTWA I ŚWIATŁA

Łaska dobroci Boga w swoim dynamizmie i bogactwie wydarzeń zbawczych to pochodzące od Boga dary radości, zwycięstwa, ocalenia, mocy i światła. Dary te to uszczegółowienie dobroci Boga³⁰. W uroczystości, święta i wspomnienia świętych Pasterzy w pierwszej zwrotce psalmu responsoryjnego w postaci wierszy 15 i 16 Ps. 118 (117) mamy następujące słowa: „Głosy radości z ocalenia * w namiotach sprawiedliwych / «Prawica Pańska wzniesiona wysoko,* / Prawica Pańska moc okazała»”, w trzeciej zwrotce zaś pojawia się wyznanie z wiersza 23: „Stało się to przez Pana, * / i cudem jest w naszych oczach”. Do tych wyznań dochodzą słowa w czwartej zwrotce z wiersza 27: „Pan jest Bogiem * / i daje nam światło”³¹.

Łaska to dar radości i zwycięstwa. Jest to radość ze zwycięstwa. Sam okrzyk radości można przyrównywać do głosu żołnierzy po zwycięstwie oraz do głosu podziękowania za to zwycięstwo. Łaska zwycięstwa to zarazem ocalenie. Do owej radości i zwycięstwa prowadzi ufność oraz doświadczanie skutków tej ufności w Bogu. Łaski radości i zwycięstwa dostępuje ten, kto zachowuje głębię ufności w utrapieniu. Samo zwycięstwo to zwycięstwo Boga i wiernych dzięki Bogu. Do tego zwycięstwa bowiem wiernych Bóg prowadzi. To zwycięstwo nad złem, które następuje po walce z wrogami sprawiedliwości, miłości i pokoju oraz sprawcami zła. To zwycięstwo nad sąsiadującymi wrogami i czyhającymi na zgubę. Owych przeciwników doświadcza ten, kto odznacza się prawością i pełnią ufności. Radość i ocalenie

²⁷ Tamże cz. 3 s. 58; Gniecki. *Św. Szymon z Lipnicy* s. 51.

²⁸ Benedykt XVI. *Święci to arcydzieło* s. 37-38.

²⁹ Fros. *Wprowadzenie do Mszy* s. 380 (Cz. 2).

³⁰ Bukowski. *Antropologia nadprzyrodzona* s. 89-90; Greshake. *Wprowadzenie do nauki o łasce* s. 100-101; de Lubac. *O naturze i łasce* s. 91-92.

³¹ *Lekejonarz mszalny* t. 6 s. 138*.

to zarazem wywyższenie tych, którzy otrzymują i przyjmują łaskę i przynoszą jej owoce. Łaskę radości i zwycięstwa dopełnia łaska światła w Bogu³².

Zwycięstwo oddaje symbolika wzniesienia prawicy przez Boga. Wzniesiona prawica wyraża moc i potęgę Boga oraz rodzaj Jego epifanii poprzez czyny i dzieła. W nich ukazuje się źródło siły dzięki Bogu. W ten sposób wiara w moc ręki Boga oznacza zarazem wyznanie skuteczności Jego działania w przeciwieństwie do słabości i niepewności ręki człowieka. To wyrażenie podziwu dla dzieł Boga oraz uznanie w Nim wodza. Tym samym to zarazem poczucie łaski obecności Boga oraz przewyciężania doświadczenia osamotnienia³³.

W Chrystusie Jezusie to ocalenie w pełni oznacza łaskę odkupienia i zbawienia. Łaską staje się także już samo prowadzenie do zbawienia i jego głoszenie. Zresztą w teologii, i nie tylko, zbawienie to synonim ocalenia (łac. *salus, salutis* – ocalenie, zbawienie)³⁴.

W ten sposób w liturgii Kościoła dopełnia swoje znaczenie związek Ps 118 (117) z dziękczynieniem króla za uratowanie ze śmiertelnego niebezpieczeństwa na wojnie. To także dopełnienie dziękczynienia za powrót Izraela z niewoli, powstanie społeczeństwa i za odbudowę świątyni, mimo wielu trudności, po powrocie z niewoli³⁵. To dziękczynienie za zwycięstwo Machabeuszów i odnowienie kultu prawdziwemu Bogu, zwłaszcza w wyznaniu z wiersza 16: „Prawica Pańska wzniesiona wysoko, * / prawica Pańska moc okazała”. To dopełnienie związku Ps 118 (117) z dramatem narodowym. Pełnię znaczenia otrzymuje gest unoszenia prawej ręki przez zwycięzcę po zakończeniu bitwy na znak pokonania wrogów narodu, zwłaszcza podczas zwycięstwa Judy Machabeusza. To także dopełnienie uznania w Bogu wodza wojsk. Odbudowa świątyni w Jerozolimie zdaje się skłaniać do jeszcze jednego wyznania łaski w wierszu 23: „Stało się to przez Pana * / i cudem jest w naszych oczach”. Psalm 118 (117) może również przywoływać obrzęd tzw. wstępowania Boga na tron³⁶.

Opisane wyżej doświadczenie znaczenia łaski podczas Liturgii słowa uroczystości, świąt i wspomnień świętych Pasterzy zbliża je także do Liturgii słowa Wigilii Paschalnej, Niedzieli Wielkanocy w dzień, IV Niedzieli

³² W. B o r o w s k i. *Psalmi. Komentarz biblijno-ascetyczny*. Kraków: Wydawnictwo Karmelitów Bosych 1983 s. 376-377.

³³ J a n P a w e ł I I. *Psalm 118 – świąteczny hymn dziękczynny* [12 II 2003]. „L'Osservatore Romano” (wyd. polskie) 24:2003 nr 5 s. 46-47.

³⁴ F r o s. *Wprowadzenie do Mszy cz.* 3 s. 225.

³⁵ Tamże.

³⁶ B o r o w s k i. *Psalmi* s. 376-377.

Wielkanocy w roku B, Mszy wotywniej o Tajemnicy świętego Krzyża (wyłącznie przy czytaniu nr 1) oraz jednej z nowych Mszy o Najświętszej Maryi Pannie. Z reguły powracają w zwrotkach psalmu responsoryjnego tych dni i Mszy słowa z wierszy 16 i 23: „«Prawica Pańska wzniesiona wysoko,* / Prawica Pańska moc okazała» [...] Stało się to przez Pana, * / i cudem jest w naszych oczach”, przy czym słowa: «Prawica Pańska wzniesiona wysoko,* / Prawica Pańska moc okazała” nie występują w piątek w oktawie Wielkanocy i IV Niedzielę Wielkanocy. Z kolei w czwartek XXIV tygodnia zwykłego nie pojawiają się słowa: „Stało się to przez Pana, * / i cudem jest w naszych oczach”. Ponadto jedynie w sobotę w oktawie Wielkanocy i w jednej z nowych Mszy o Najświętszej Maryi Pannie mamy w jednej ze zwrotek słowa z wiersza 15: „Głosy radości z ocalenia * ...”³⁷. Co ciekawe, tego rodzaju doświadczenie znaczenia łaski poprzez Ps 118 (117) podczas Liturgii słowa znajduje swoje potwierdzenie w czwartek I tygodnia Adwentu. Tylko tego dnia w zwrotce psalmu responsoryjnego występują słowa z wiersza 27: „Pan jest Bogiem * / i daje nam światło”³⁸. W takim duchu ks. W. Danielski, jeden ze znanych mystagogów liturgii, opatrzył w 1969 r. tenże psalm tytułem: *Pascha, czyli zwycięstwo zabitego*, a w swoim przekładzie powyższe fragmenty oddał następująco: „Gdzie sprawiedliwych namioty, tam słyhać radość zbawienia; Pan zdziałał cuda swej mocy”, uwydatniając przy tym słowo „zbawienia”. Dalej znaczenie działania łaski Boga przypisał wyznaniu i doświadczeniu każdego, kto wypowiada te słowa: „Pan swą prawicą mnie podniósł”, podkreślając słowo „podniósł”. Inny fragment psalmu na temat łaski zwycięstwa, radości i światła oddał słowami: „Dziwne to oczom naszym, dzieło to Pańskiej prawicy”³⁹.

We wspomnienie św. Klemensa Marii Hofbauera poprzez doświadczenie łaski zwycięstwa, radości i światła z Ps 118 (117) przywoływane jest poszukiwanie przez świętego swojego powołania. Przebiegało ono od praktyki piekarskiej, poprzez podróże do Rzymu i podejmowanie prób życia pośród pustelników w Tivoli niedaleko Rzymu, a po przerwie także w Mühlfrauen w rodzinnych stronach. Ostatecznie zdołał uprosić dla siebie przyjęcie na naukę w gimnazjum w Klosterbrück. Także w Klosterbrück i w Wiedniu, jak już wspomniano, kilka razy podejmował pracę piekarza. Nie ustawał wszak-

³⁷ *Lekcjonarz mszalny* t. 2 s. 248, 252, 267, 270, 326-327; t. 5 s. 36-37; t. 7 s. 410; *Lekcjonarz do Mszy o Najświętszej Maryi Pannie* s. 223.

³⁸ *Lekcjonarz mszalny*. T. 1. Poznań: Pallottinum 1999 s. 56.

³⁹ W. Danielski. *Duchem całym...* Lublin: Wydawnictwo Ruchu „Światło-Życie” 1995 s. 47-48.

że w myśleniu o kapłaństwie. Jego duchowość łączy się z wytrwałością oraz z apostołstwem siły i mocy wiary⁴⁰.

We wspomnienie św. Szymona z Lipnicy ta część Ps 118 (117) może uwydatniać w postaci świętego Pasterza łaskę radości, zwycięstwa i światła podczas podejmowania przezeń decyzji życia. W 1454 r. podjął on studia w Akademii Krakowskiej i po trzech latach uzyskał stopień bakałarza. Z dalszych studiów jednak zrezygnował na rzecz głoszenia Ewangelii i nieoczekiwanie wstąpił do zakonu, a wraz z nim dziesięciu innych dotychczasowych studentów Akademii⁴¹.

Łaska szczególnego rodzaju radości, zwycięstwa i światła towarzyszy wspomnieniu św. Jana Kapistrana. Jego życie, działalność i świadectwo przypada na czasy zmagania z najazdem Turków na Bałkany. Od 1454 r. angażował się na rzecz podejmowania przez poszczególne państwa obrony chrześcijaństwa. Wzywał do tego na sejmach Rzeszy we Frankfurcie nad Menem i w Wiener Neustadt, a na Węgrzech głosił konieczność krucjaty. To on przysłużył się do udanej odsieczy Belgradu w 1456 r. Przede wszystkim jednak działalność tego świętego w służbie zwycięstwu wiary i jej światła była ważna w Kościele tego czasu, zwłaszcza w obliczu schizmy zachodniej, dla przezwyciężenia poczucia niepewności i zagubienia oraz swego rodzaju ucisku duchowego, zwłaszcza pośród prostego ludu. Potęgowały je rozbieżności w przepowiadaniu, działalność kaznodziejów samozwańców oraz radykalizm takich grup, jak sekta biczowników itp. Odbierało to poczucie bezpieczeństwa wiary, a działalność Jana Kapistrana mogła przyczynić się do uciszenia i pokrzepienia⁴². W jego nauczaniu oddźwięk znajdowała prawda, że światło i pokój przynosi pobożność życia duchownych. Do tej pory wspomnieniu św. Jana Kapistrana towarzyszy modlitwa o umocnienie w doświadczeniach oraz pragnienie Bożej opieki i trwałości pokoju w Kościele⁴³.

4. ŁASKA ODRZUCENIA, BUDOWANIA I WYTRWANIA

W Jezusie Chrystusie rzeczywistość i prawo łaski objawia się w szczególny sposób poprzez paradoks odrzucenia, a jednocześnie budowanie i wytrwanie. Oznacza zarazem spełnianie się w Nim zapowiedzi łaski oraz udos-

⁴⁰ F r o s. *Wprowadzenie do Mszy* cz. 1 s. 218-219.

⁴¹ Tamże cz. 3 s. 58; G n i e c k i. *Św. Szymon z Lipnicy* s. 51.

⁴² F r o s. *Wprowadzenie do Mszy* cz. 3 s. 381-382.

⁴³ *Mszal rzymski* s. 217'.

konalenie możliwości jej doświadczania⁴⁴. To rzeczywistość pośrednictwa w Chrystusie. W uroczystości, święta i wspomnienia świętych Pasterzy w trzeciej zwrotce psalmu responsoryjnego mamy słowa z wiersza 22 Ps 118 (117): „Kamień odrzucony przez budujących * / stał się kamieniem węgielnym”⁴⁵. To zaledwie połowa zwrotki, ale zarazem przekaz rzeczywistości łaski poprzez sięganie do jej fundamentów i do budowania na łasce pomimo rzeczywistości odrzucenia. Tematyka łaski w Jezusie Chrystusie na kanwie Ps 118 (117) to swego rodzaju konsekwencja wezwań i wyznań: „Otwórzcie mi bramy sprawiedliwości [...] Oto jest brama Pana”. To w Jezusie Chrystusie, niczym w bramie zbawienia, doświadcza się otwarcia dostępu do życia wiecznego oraz otwarcia nowej bramy sprawiedliwości i usprawiedliwienia. Zdaniem Ojców Kościoła oznacza ono przechodzenie przez bramę w Chrystusie i doświadczanie błogosławieństwa przez wszystkich, którzy przez nią przechodzą i podążają swoją drogą w świętości i sprawiedliwości. To łaska zdolności czynienia wszystkiego w poczuciu pokoju serca⁴⁶.

W ogólności ten fragment Ps 118 (117) zachowuje związek z innymi jego partiami pełnymi przestróg, zachęt, próśb, błogosławieństw i wyznań. To także wyznanie zdumienia nad łaską Boga w związku z wejściem do świątyni, a zarazem rodzaj aklamacji na cześć odrzuconego kamienia świątyni oraz echo wyznania w Bogu skały ocalenia. To rodzaj hymnu w połączeniu z prośbą ludu o dalszą pomoc, aby zawsze można było wielbić Boga⁴⁷.

W ten sposób Liturgia słowa sięga do symboliki kamienia węgielnego w podstawie i fundamentach budowli. Kamień węgielny zapewnia jej stabilność, łączy, podpira i scala. Zgłębianie jego roli to poszukiwanie i znajdowanie odpowiedzi na pytanie, jak budować. Już w okresie żelaza taki kamień, nazywany także głową narożnika czy głową węgła, starannie ociosywano. Odczytanie symboliki kamienia węgielnego wymaga specjalistycznego wiedzy z zakresu architektury i uwzględnienia, że łączy on ze sobą sąsiednie mury i stanowi zwornik łuku jako ostatni kamień znajdujący się na styku dwóch półłuków. Przewyższa wielkością inne bloki. Jego duża i gładka powierzchnia nadaje się do umieszczania inskrypcji z hasłami religijnymi, imieniem architekta lub króla oraz datą wzniesienia. Swoje znaczenie kamień ten ma nie tylko w procesie budowy, ale zachowuje je także podczas

⁴⁴ B u x a k o w s k i. *Antropologia nadprzyrodzona* s. 150-151; G r e s h a k e. *Wprowadzenie do nauki o łasce* s. 98-99; d e L u b a c. *O naturze i łasce* s. 86-87.

⁴⁵ *Lekcjonarz mszalny* t. 6. s. 138*.

⁴⁶ J a n P a w e ł II. *Psalm 118 – pieśń radości* s. 43-44.

⁴⁷ T e n z e. *Psalm 118 – świąteczny hymn* s. 46-47.

rekonstrukcji świątyni. W Ps 118 (117) najpierw następuje odrzucenie kamienia przez budujących (to m.in. symbol wydania kogoś na śmierć), ale później ten sam kamień staje się kamieniem węgielnym dzięki łasce i wybraniu przez Boga dla zawarcia przymierza ze swoim ludem. Odrzucenie to także symbol zlekceważenia i odrzucenia Izraela przez państwa walczące ze sobą o władzę nad Azją, a także niejednokrotnie odrzucania i gardzenia królem przez naród. W Jezusie Chrystusie najpierw odrzucenie łaski kamienia węgielnego, ale później jej odkrycie, uznanie, przyjęcie i budowanie na niej prowadzi do łaski jedności w Kościele⁴⁸. To sam Chrystus się ofiaruje dla trwałości i bezpieczeństwa Kościoła, a jednocześnie dla budowania przez wiernych własnego domu życia w Kościele. Kamień węgielny przywołuje jednocześnie symbolikę Chrystusa jako skały zbawienia oraz nadania przez Niego imienia Opoki (Skały) także św. Piotrowi Apostołowi. To łaska dla zachowania wytrwałości i niezłomności wiary. W Jezusie Chrystusie łaska kamienia węgielnego staje się łaską chwalebłą i paschalną. To doświadczenie przemiany odrzucenia i nierozpoznania kamienia węgielnego w przyjęcie i wywyższenie, a także zapowiedź wejścia Chrystusa do swojego królestwa. To opis trudnej próby Chrystusa, Jego przejścia przez nią aż po przysporzenie chwały dzięki tej próbie. To zachęta dla chrześcijan do zaufania Jezusowi oraz do przyjęcia i uznania Jego łaski. To łaska dla każdego z wiernych. Ojcowie Kościoła jednak zalecali, by zamiast poszukiwać skały wokół siebie, poszukiwać jej w sobie. Skałą nazywali takie działania i myśli, które są fundamentem budowy własnego domu życia odpornego na burze i zakusy złych duchów. Utożsamianie się wiernych ze skałą uznawali za warunek pewności łaski obecności wewnątrz i w głębi Kościoła oraz zapobiegania zwiędnięciu zła⁴⁹.

Tematyka łaski odrzucenia, budowania i wytrwania z Ps 118 (117) pojawia się w formule psalmu responsoryjnego podczas Liturgii słowa także w Wigilię Paschalną, Niedzielę Wielkanocy podczas Mszy w dzień, w piątek w oktawie Wielkanocy, II Niedzielę Wielkanocy, IV Niedzielę Wielkanocy w roku B oraz we Mszy wotywniej o Tajemnicy świętego Krzyża (wyłącznie przy czytaniu nr 1)⁵⁰. Przy tym w piątek w oktawie Wielkanocy i IV Niedzielę Wielkanocy doświadczenie to wzmacnia obecność tego fragmentu Psalmu zarówno w refrenie, jak i w strofice psalmu responsoryjnego. Wszelako w refrenie fragment ten wymaga pewnej parafrazy wiersza 22 ze

⁴⁸ F r o s. *Wprowadzenie do Mszy cz. 3* s. 225.

⁴⁹ J a n P a w e ł II. *Psalm 118 – świąteczny hymn* s. 46-47.

⁵⁰ *Lekejonarz mszalny* t. 2 s. 248, 252, 267, 272-273, 275, 278-279; t. 7 s. 410.

względu na wymogi melodii i w efekcie uzyskuje postać: „Kamień wzgardzony stał się fundamentem”⁵¹.

Takie znaczenie łaski odrzucenia, budowania i wytrwania skłoniło mystagoga liturgii do przełożenia powyższego fragment Ps 118 (117) następująco: „[...] Dzieło to Pańskiej prawicy: / Że kamień raz odrzucony / jest fundamentem Budowli”. Przy czym podkreślone zostało słowo „fundament”⁵².

Nie inaczej nauki o łasce odrzucenia, budowania i wytrwania można doświadczyć, dzięki Ps 118 (117), we wspomnienie św. Klemensa Marii Hofbauera, który był świadkiem ponurej dla Kościoła epoki schyłku XVIII i początków XIX wieku. Nie zaznał względów, wygod ani odpoczynku. W Warszawie doświadczył wielu trudności od władz zaborczych, a potem od władz Królestwa – aż po wygnanie redemptorystów z Warszawy w 1808 r. Tułaczka odrzucenia prowadziła przez Kistrzyń do Wiednia. Podczas jednej z kwest charytatywnych na rzecz ubogich Klemens został uderzony przez kogoś w policzek, czego pozostałością jest znane jego powiedzenie: „To dla mnie, a co dla moich podopiecznych?”⁵³

Z kolei św. Szymon z Lipnicy mógł doświadczyć łaski odrzucenia, budowania i wytrwania zwłaszcza wtedy, gdy w Krakowie sprawował opiekę nad chorymi podczas epidemii w 1482 r., co spowodowało, że sam się zaraził i po pięciu dniach zmarł⁵⁴. Ten charyzmat św. Szymona został w sposób szczególny uwydatniony zwłaszcza podczas kanonizacji, co dało asumpt do przywoływania świadectwa tego świętego w opiece nad cierpiącymi z powodu ubóstwa, osamotnienia i niesprawiedliwości społecznej⁵⁵.

Natomiast św. Jan Kapistran szczególnego rodzaju odrzucenia doświadczył w Pradze, gdy odmówiono mu prawa do przemawiania. Taką cenę zapłacił za obronę fundamentów wiary wobec sekt, zwłaszcza kalikstynów⁵⁶.

Reasumując można stwierdzić, że charytologia liturgiczna Ps 118 (117) w uroczystości, święta i wspomnienia świętych Pasterzy w pełni rozwija zarówno dynamizm, jak i głębię rzeczywistości łaski.

1. Charytologia ta oddaje dynamizm oraz istotę działania i daru Boga w świętych przez pośrednictwo Jezusa Chrystusa. Psalm 118 (117) uwydatnia w tym względzie symbolikę bramy zbawienia w Chrystusie. Dynamizm

⁵¹ *Lekcjonarz mszalny* t. 2 s. 267, 326-327.

⁵² *Danielski. Duchem całym...* s. 48.

⁵³ *Fros. Wprowadzenie do Mszy* cz. 1 s. 217-218.

⁵⁴ *Tamże* cz. 3 s. 58-59; *Gniecki. Św. Szymon z Lipnicy* s. 51.

⁵⁵ *Benedykt XVI. Święci to arcydzieło* s. 38.

⁵⁶ *Fros. Wprowadzenie do Mszy* cz. 2 s. 381.

łaski działania Boga dotyczy takich pojęć teologicznych, jak: obietnica, wierność, dobroć, przymierze, pojednanie, miłosierdzie, budzenie powołań, objawienie chwały. Dynamizm ten przejawia się w prowadzeniu świętych przez Boga, zwłaszcza w poszukiwaniu dróg życia i powołania. Jednocześnie w centrum działania Boga pozostaje męka, śmierć i zmartwychwstanie Jezusa Chrystusa. W tych wydarzeniach święci znajdują siłę do podejmowania swojej działalności i znoszenia przeciwności. To uprawnia do posługiwania się pojęciem przeżywania anamnezy ze świętymi.

2. Charytologia wskazuje na współdziałanie świętych Pasterzy z darem łaski i jego rozwijanie. Psalm 118 (117) przekazuje naukę, że współdziałanie to owocuje radością, mocą, ocaleniem, pokrzepieniem, ucieszeniem, pokojem serca, odbudową ze zniszczeń, obroną wiary. Dzięki łasce przychodzi zwycięstwo nad złem oraz nad wrogami sprawiedliwości. Współdziałanie z łaską sprzyja wytrwałości i pomnażaniu dobra pomimo odrzucenia, cierpień, ucisku, niepowodzeń. Owocuje także darem światła życia pośród różnorodnych zamętów. W szczególny sposób uwydatnienie dotyczy współdziałania świętych Pasterzy z łaską poprzez głoszenie wiary i słowa Bożego, rozwój wspólnot zakonnych, orędownictwo na rzecz zgody oraz poprzez czyny miłosierdzia wobec cierpiących, chorych i ubogich. Tak się składa, że święci Pasterze, których działalność w ten sposób owocowała dzięki łasce, podejmowali swoją aktywność przede wszystkim lub także w Polsce.

3. Charytologia zobowiązuje wspólnotę Kościoła dzięki świadectwu świętych Pasterzy do wyznawania daru łaski, dziękczynienia i zdumienia oraz do budowania jedności. Odpowiedzią na dar łaski pozostaje poświęcenie, zaufanie i oddanie Bogu oraz trwanie przy fundamentach wiary.

BIBLIOGRAFIA

- Beauchamp P.: *Psalmy nocą i dniem*. Warszawa: Wydawnictwo Przeglądu Powszechnego 1985.
- Obraz Boga w Psalterzu. Red. A. Eckmann, S. Łach, A. Tronina. Lublin 1982.
- Seybold K.: *Die Psalmen*. Tübingen 1996.
- Wit Z.: Jak święci szli śladami Chrystusa w roku liturgicznym. „Anamnesis. Bilutetyn Komisji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski” 8:2001/2002 nr 1 74-95.
- Witczyk H.: „Pokorny wołał, i Pan Go wysłuchał” (Ps 34, 7a). Model komunikacji diafonicznej w psalmach. Lublin: RW KUL 1997.

LITURGICAL CHARITOLOGY OF PSALM 118 (117)
ON SOLEMNITIES, FEASTS AND MEMORIALS OF SAINT PASTORS

S u m m a r y

Putting Psalm 118 (117) in the Liturgy of the Word on solemnities, feasts and memorials of saint Pastors contributes to transmitting the teaching about grace and to actualizing grace, experiencing it, accepting and implementing its fruit. The concept of liturgical charitology means here charitology in liturgical texts and in the way it is formed, especially in joining the Psalm with the passage 2 Cor 5,14-20 and its subject of service and conciliation thanks to the passion, death and resurrection of Jesus Christ. In this way charitology of Psalm 118 (117) is concerned with three memorials of saint Pastors and monks, and especially when the memorials are elevated to the rank of a solemnity (*sollemnitas*) or a feast (*festum*). The solemnities or feasts refer to Saint Clemens Maria Hofbauer — on 15th March, Saint Szymon of Lipnica — on 18th July, and Saint John of Capistrano — on 23rd October. In this form of Liturgy of the Word on these feasts or celebrations grace is revealed first of all in God's dynamic action. In the service of grace of reconciliation especially the Saints' activity is inscribed that aims at preaching God's Word and at the work of salvation, teaching faith and involvement in the development of one's own religious orders, but also in one's own conversion or in harmony between towns or countries. In God's grace of paschal kindness, His faithfulness and glory, the Saints' experience of help and protection is inscribed, especially in their childhood years, and then the power of their effect on others that is owed to following God's kindness in their lives. In the grace of joy, victory and light, the Saints' way is inscribed of searching for their vocation, their fight with themselves, trust in God and service for the defense of faith. In the grace of rejection, building and perseverance, the Saints' faithfulness is inscribed to the foundations of faith, to unity of the Church, despite adversities, as well as service to the poor, sick and suffering.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: Pascha, rok liturgiczny, święci, łaska, charytologia, przymierze, pojednanie, kamień węgielny, psalmy, psalm responsoryjny, Liturgia słowa.

Key words: Pascha, liturgical year, saints, grace, charitology, covenant, reconciliation, corner stone, psalms, responsorial psalm, Liturgy of the Word.